

TARTALOM

Pávai Patak Márta	Előszó a kortárs spanyol irodalmi összeállításhoz	3
Almudena Grandes	Frankenstein anyja (Dornbach Mária fordítása)	4
Dornbach Mária	Világliga a Szexuális Forradalomért (Jegyzetek a Frankenstein anyja című regényrészlethez)	24
Javier Tomeo	Az oroszlánvadász (Mester Yvonne fordítása)	25
José Carlos Carmona	A csokoládé íze (Futó Andrea fordítása)	41
Max Aub	Francisco Franco halálának igaz története (Láng Zoltán fordítása)	54
Csikós Zsuzsanna	Max Aub különleges írói pályája: narratív játékok valósággal és fikcióval	71
Rogelio Moreno	A feledés gyógyszerháza (Az irodalom – Nemes Krisztina fordítása)	80
Enrique Vila-Matas	Valóban létezik Borges? (Pávai Patak Márta fordítása)	88
Cselik Ágnes	Az irodalom megszállottja, Enrique Vila-Matas	91
Rafael Sánchez Ferlosio	Jellem és sors (Pávai Patak Márta fordítása)	102
Fernando Savater	Don Quijote és a halál (Rácz Dorottya fordítása)	122
Cristina Fernández Cubas	Nona szobája (Pávai Patak Márta fordítása)	127
Adán Kovacsics	Az őz (Pávai Patak Márta fordítása)	143
Berta Marsé	A teknőc (Pávai Patak Márta fordítása)	146
Luisa Gómez Gascón	María tengere (Pávai Patak Márta fordítása)	157
Pávai Patak Márta	Titokzatosság és játékoság (Françoise During képeihez)	179
Csikós Zsuzsanna	Kortárs spanyol regények magyarországi repciója 2000 után	181
Dornbach Mária	A reménytelenben rejlő remény (Luisa Gómez Gascón: El-Dzsebel)	211

Françoise During képei

E számunk vendégszerkesztője: Pávai Patak Márta

FORRAS

56. ÉVFOLYAM | 2024. 7–8. SZÁM

Megjelenik Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Petőfi Kulturális Ügynökség és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

SZÉPIRODALMI, SZOCIOGRÁFIAI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT ► Megjelenik havonként ► Főszerkesztő: Füzi László ► Kecskemét Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata ► Kiadja a Katona József Könyvtár; Felelős kiadó: Bujdosóné dr. Dani Erzsébet könyvtárigazgató ► A szerkesztőség címe: 6000 Kecskemét, Piaristák tere 8.; Telefonszáma: 76/500-550/111. mellék; Honlapcím: www.forrasfolyoirat.hu; E-mail cím: forras@forrasfolyoirat.hu ► Tördelés: VideoPix Bt., Kecskemét; Tel.: 76/508-160; videopix@videopix.hu ► Nyomdai kivitelezés: Print 2000 Nyomda Kft., Kecskemét, Nyomda u. 8.; Tel.: 76/501-240; Felelős vezető: Szakálas Tibor

A szerkesztőség tagjai: Buda Ferenc (főmunkatárs), Csenki Nikolett, Füzi Péter, Pál-Kovács Sándor Attila (szerkesztő), Bosznay Ágnes (szerkesztőségi titkár). A szerkesztésben közreműködnek: Bahget Iskander, Komáromi Attila, Pintér Lajos ► Szerkesztőségi órák: kedd–csütörtök 10 és 12 óra között. ► Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza! Terjeszti a Lapker Zrt. 1097 Budapest, Táblás u. 32. ► Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, és a kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/forras/prodBo40714.html>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu, telefonon 06-1/767-8262, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/forras/prodBo40714.html>), 1900 Budapest, 06-1/767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu. Belföldi előfizetési díj: 7200,- Ft ► Index: 25947 ► HU ISSN 0133-056X

Előszó a kortárs spanyol irodalmi összeállításhoz

Nem emlékszem, mikor kértek tőlem spanyol irodalmi összeállítást, utoljára talán a Magyar Napló, de sokkal szűkebb terjedelmi keretet adott. Elég régóta kísérem figyelemmel Spanyolország irodalmi életét, fordítókollégáim nagy részét is ismerem, így természetes volt, hogy javaslataikat meghallgatva kérem őket, legyenek segítségemre a válogatásban. A Patak Könyvek sorozatában 2006 óta adok ki spanyol regényeket és novellásköteteket, azóta is lépten-nyomon tapasztalhatom, milyen óriási a lemaradásunk ezen a téren, még ahhoz képest is, hogy mércének nem is Spanyolország irodalmi termését, hanem a környező országokban megjelent spanyol műveket veszem alapul. Már régen megállapítottam, hogy nálunk nagyon hézagos a kínálat. Természetesen az egyes művek önállóan is megállják a helyüket, de amíg bizonyos alapművek hiányoznak a kínálatból, addig fölösleges naprakésznek lennünk a friss terméssel, úgyhogy akárcsak a könyvsorozatomban összeállításánál, most is arra jutottam, hogy a kortársak mellett a XX. századi klasszikusok közül is be kell mutatnunk néhányat.

A magyarul íródott tanulmány és a két esszé mellett fordításban is találunk esszét a regényrészletek és az elbeszélések mellett. Való igaz, egy komolyabb spanyol verses összeállításra is nagy szükség volna, de terjedelmi okokból most úgy döntöttünk, hogy ebben a számban nem szerepel vers, a próza túlsúlya miatt aránytalanul kevés hely jutott volna a költészetnek.

Külön öröm, hogy a fordítók között teljesen kezdőt is bemutatathatunk, ígéretes tehetségek, bízom benne, hogy megmaradnak ezen a pályán, hogy nem tántorítják el őket a számos esetben mostoha munkafeltételek.

Tetemes mennyiségű szöveget tartalmaz ez a dupla szám, komoly művek hosszú részleteit is, reményeink szerint nem is marad visszhangtalanul. Gondolok itt elsősorban Csikós Zsuzsanna tanulmányára és a Max Aubról szóló esszéjére, Láng Zoltán vagy Dornbach Mária fordítására. Az összeállításból külön kiemelném Adán Kovacsics nevét, aki saját írói munkája mellett a legtöbb magyar író fordította spanyolra, és a Magyar Fordítóházban 2004 óta vezeti a magyar–spanyol műfordító műhelyt. Ismerősnek tűnhet még Javier Tomeo neve a kilencvenes évekből. Elkészült, de meg nem jelent regényfordításának részletével szerepel itt, csakúgy, mint a néhány éve elhunyt Almudena Grandes, akinek nevét Madridban már az Atocha pályaudvar viseli. Természetesen lehetett volna még számos íróval színesíteni a palettát, ebbe az összeállításba most ennyi fért bele, bízom benne, hogy minden olvasó talál benne kedvére valót.

Pávai Patak Márta

Max Aub különleges írói pályája: narratív játékok valósággal és fikcióval

A spanyol nyelv számára idegen hangzású Max Aub (1903–1972) név egy francia–német zsidó családból származó író takar. 11 éves volt, amikor családjával, az I. világháború kitörését követően, a spanyolországi Valenciába költözött, és csak ezután kezdett el spanyolul tanulni. A középiskola elvégzését követően egyetemi tanulmányok helyett apja munkáját folytatta, aki ügynök volt, ékszerekkel és bizsuval kereskedett. Amikor a fiatal Aub lottón nyer egy kisebb összeget, életében először Madridba utazik, és fokozatosan bekapcsolódik a főváros irodalmi életébe. 1923-ban megkapja a spanyol állampolgárságot, és felmentik a kötelező katonai szolgálat alól rövidlátása miatt. Ugyanebben az évben írja meg első művét, egy színdarabot, *Crimen* [Bűntény] címmel. Többek között a José Ortega y Gasset (1883–1955) alapította *Revista de Occidente* lapnak dolgozik. Ott ismerkedik meg és köt életre szóló barátságot a 27-es írói nemzedék egyik kiemelkedő alakjával, Francisco de Ayalával (1906–2009).

Aub irodalmi pályafutását avantgárd íróként kezdte, főként a színházi műfajok vonzották, de az 1930-as évektől egyre közelebb érezte magához a politikát is: 1929-ben belépett a spanyol Szocialista Pártba, később a baloldali pártoknak szánt választási javaslatait többször is papírra vetette. 1936 decemberében a köztársasági kormány Párizsba küldi kulturális tanácsosnak. 1937-ben a Párizsi Világkiállítás Spanyol Pavilonjában kiállítják Picasso *Guernica* című művét, amelynek elkészítésével éppen Aub bízta meg a művészt. Még ugyanabban az évben Barcelonába költözik, miután kinevezik a Központi Színházi Tanács titkárának. 1938-ban André Malraux társaságában kezd el egy filmet forgatni Aragóniában, de 1939 februárjában a stábbal együtt el kell hagynia Spanyolországot. Párizsba megy, ahol 1940-ben letartóztatják, és a Le Vernetben található koncentrációs táborba hurcolják, később átszállítják a djelfai táborba (Algéria), ahonnan 1942-ben sikerül szabadulnia. Innen megy Mexikóba, ahol 1972-ben bekövetkezett haláláig él.

Kezdetben a rohamosan fejlődő mexikói filmiparban dolgozott, de tanított és egy rádióállomás igazgatója is volt. A mexikói kulturális életben nagy tiszteletnek örvendett, 1955-ben mexikói állampolgárságot kapott, ami lehetővé tette számára, hogy utazzon a világban, előadásokat tartson és részt vegyen különböző rangos kulturális eseményen. Aub ugyanakkor élete végéig spanyolnak vallotta magát, annak ellenére, hogy anyanyelvei a francia és a német voltak.

1969-ben és halála évében még visszatért Spanyolországba egy-egy rövid látogatás erejéig, de már nagyon idegennek találta a Franco-korszak utolsó éveiben

járó államot. Az első utazás keserű élményeit útinapló formájában meg is írta La gallina ciega [Szembekötődsdi] címmel 1971-ben, amelyben kétségbeesetten kérdezi, hogy „Hol van a mi Spanyolországunk? Mi maradt belőle? Mit műveltek vele? [...] olyan turista vagyok, aki azt jött megnézni, ami már nem létezik”.¹

Max Aub irodalmi munkássága nagyon gazdag és változatos: több mint tíz regényt írt, novellái mintegy tíz kötetben kerültek kiadásra, több verseskötettel is jelentkezett – az első még 1925-ben, mindössze ötven példányban, magánkiadásban jelent meg –, de írt több mint egy tucat színházi művet és számtalan irodalmi, kulturális és politikai tárgyú tanulmányt, cikket. 2001 és 2010 között Spanyolországban tizenhárom kötetben jelentették meg az író összes művét. Aub alkotásait a mai napig nagy érdeklődés övezi: az egyik legismertebb spanyol adatbázisban mintegy ezer szakcikk, harminc, csak róla szóló tanulmánykötet, illetve monográfia címét találhatjuk meg. Továbbá a 2000-es évektől napjainkig hozzátelölegesen harminc spanyol nyelvű doktori értekezés is készült munkásságáról.²

1934-ben jelent meg első ismertebb regénye Luis Álvarez Petreña címmel. Címszereplője egy fiktív író, akinek kettős csalódását (szerelmi és irodalmi) levélregény formájában ismerheti meg az olvasó. A regényt Aub többször bővítette: 1965-ben kiegészítette egy Petreña által írt novellával. A végső változat 1971-ben látott napvilágot *Vida y obra de Luis Álvarez Petreña* [Luis Álvarez Petreña élete és munkássága] címmel, ehhez Aub még írt egy bevezetőt, és a mű végét is átdolgozta. A regénnyel el is érkeztünk a spanyol író prózájának legfontosabb eleméhez: véget nem érő játék a fikció és a valóság világával, és ebből adódóan magával az olvasóval is. Apokrif próza, „valós fikció”, melynek alapjai az ironia és a kétértelműség.

Aub fikció és valóság játékának egyik adalékát jelentette az 1956-ban írt és 1960-ban ki is adott *Discurso de ingreso en la Academia Española* [Spanyol akadémiai székfoglaló beszéd], amelynek témája a spanyol színház volt. Az „átverésben” addig ment, hogy az akadémiai székfoglalók alkalmával használt kötésben és tipográfiai formában nyomtatta ki az írását. A székfoglaló beszéd írója negligálja a polgárháborút és a Franco-korszakot, helyette visszatér az 1927-es nemzedék által képviselt irodalmi gondolatokhoz és a II. Köztársaság időszakához (1931–1939). Egy olyan fiktív szöveget ír tehát, amelynek ő maga a főszereplője, ugyanakkor a felvázolt történelmi kontextus csupán egy utópia. A székfoglaló előadás pontos címe „El teatro español sacado a la luz de las tinieblas de nuestro tiempo” [A korunk sötétségéből kikerült spanyol színház] is sejtelmes: korunk sötétsége természetesen megfelel a regnáló rezsimnek, magát a szöveget pedig a II. Köztársaság

▼

1 Pascal Mas i Usó: „Lo real de la ficción: de Max Aub a Antonio Muñoz Molina”. Max Aub, el testigo del siglo XX. Congreso Internacional del Centenario, Valencia, 2003.

<https://www.uv.es/entresiglos/max/index.htm>, letöltés ideje: 2024.02.25.

2 <https://dialnet.unirioja.es/>

idején a Nemzeti Színház létrehozására készült tervezetből vette. Az akadémiai székfoglalóját olyan írók hallgatják többek között, mint Federico García Lorca (1898–1936), Pedro Salinas (1891–1951), Miguel Hernández (1910–1942), Jorge Guillén (1893–1984), Rafael Alberti (1902–1999), vagyis akik mind kapcsolódtak a 27-es írói nemzedékhez, ugyanakkor Aub művének születésekor többségük már halott.

A fiktív akadémiai székfoglaló története itt nem ért véget. 1996-ban, amikor az egyik legnépszerűbb kortárs író, Antonio Muñoz Molina (1956) a Spanyol Királyi Akadémia tagja lett, székfoglaló beszédét Max Aubról tartotta „Destierro y destiempo de Max Aub” [Max Aub száműzetése és időtlensége] címmel, amelybe beleillesztette az eredeti, Aub által fogalmazott szöveget.

Max Aub narratívái közül érdemes kiemelni még két igen eredeti, a fikció és a valóság kapcsolatával hasonlóan mesteri módon játszadozó alkotást. Jusep Torres Campalans című regénye (1958)³ egy fiktív katalán kubista festő életútját mutatja be valóságnak tűnő dokumentumokon, szemtanúk vallomásain és saját művein keresztül. Aub így a fiktív életrajz módszerét alkalmazva vizsgálja az avantgárd művészet fejlődését, amiben maga Campalans is aktív részt vállalt. A szerző hármas hamisítást követ el: Campalansból, a főszereplőből valós személy lesz, egy regényt tudományos monográfiaként mutat be, valamint saját magából festőt csinál.

Az André Malrauxnak ajánlott mű nyolc részre tagolódik, melyből az első rész három ajánlásból áll. Az első Baltasar Gracián (1601–1658) barokk prózaíró *El Criticón* [A kritikus] című alkotásából való, amelyben a szerző egy elmés festő trükkjét dicséri, amit azért talált ki, hogy műve térhatást keltsen. Aub ezzel utal a barokk kultúra egyik fontos témájára, a látszat és valóság dichotómiájára. A második idézet, egyetlen kérdő mondat, egy bizonyos Santiago de Alvarado művéből: hogyan létezhet igazság hazugság nélkül? Az irodalomkritikusok a mai napig nem tudták kideríteni a szerző kilétét, tehát nem tudni biztosan, hogy létezett-e vagy ő is az aubi képzelet „terméke”. A harmadik pedig a híres spanyol filozófus, José Ortega y Gasset (1883–1955) Velázquezről és Goyáról írt művéből származik, mely szerint minden művészi alkotást úgy kell tekinteni, mint egy ember életének darabját: tehát művész és alkotás elválaszthatatlanok egymástól.

A regény második része a „Prólogo indispensable” [Elengedhetetlen előszó] címet viseli, amelyben a narrátor elmeséli, hogyan találkozott véletlenül a festővel 1955-ben Mexikóban, ami később arra ösztönözte, hogy felkutassa a művész előéletét. Aub utal arra, hogy a kubista alkotásokhoz hasonlóan, totális perspektívából akarja láttatni és bemutatni a campalansi művészetet.

▼

3 Spanyolországban először 1970-ben került kiadásra.

A harmadik rész köszönetnyilvánítás, amelynek elején a szerző kijelenti, hogy az életrajz rekonstruálása felért egy fejtörővel számára. Valós személyeknek fejezi ki háláját ebben a rövid részben, akik a segítségére voltak. Ezzel az eljárással az elbeszélés hitelességét erősíti tovább.

A negyedik rész egy kulturális kronológia („Anales”): 1886-tól indul (Campalans születési éve) és 1914-ben zárul, amikor is Campalans titokzatos módon eltűnik a művészvilágból. Ebben a részben is a valóság és fikció kettőssége dominál, az egyes évszámoknál találunk úgy valós, mint kitalált kulturális eseményeket és szereplőket. Aub felsorolja, kik születtek és haltak meg az adott évben, milyen fontos irodalmi műveket adtak ki, milyen más jelentős művészi alkotások születtek, milyen új találmányok, illetve melyek voltak a legfontosabb történelmi események. Minden valósnak tűnik, mígnem az 1897-es esztendő szülöttei között fel nem tűnik Luis Álvarez Petreña neve. Talán az évszám nem véletlen, hiszen Aub is abban az évben látta meg a napvilágot. Szerzőnk igencsak próbára teszi olvasói szemfülességét, hiszen például a kubai költő, Nicolás Guillén neve az 1902-ben és az 1904-ben születettek között is szerepel. Joan Maragall, katalán költő 1901-ben és 1911-ben is meghal, az 1910-es esztendőnél pedig azt a bejegyzést találjuk, hogy abban az évben ismerte meg Fernand Léger francia festő Picassót és Jusep Torres Campalant.

Az ötödik rész („Biografía”) a festő életrajzát meséli el ugyanebben az időintervallumban. Ez a regény központi eleme és a legterjedelmesebb fejezete is. A regény állítása szerint az 1886-ban született Campalans egy konkrét kultúrtörténeti korszak – avantgárd, ezen belül a kubizmus – fontos szereplője. Csupa valós személy veszi körül, mint például Pablo Picasso vagy Juan Gris⁴ – bár ez utóbbit a festő fő ellenségének tartja –, Rubén Darío, Alfonso Reyes, Rilke, Apollinaire, Mondrian, Chagall stb. Picassónak kiemelkedő szerepe van a katalán festő életében, hasonló a művészi felfogásuk, együtt látogatják nem csupán a művészeti összejöveteleket, hanem a bordélyházakat is. Aub/Campalans számos esetben méltatja a spanyol művész alkotásait és idézi gondolatait. Találhatunk közös fotót is Campalansról és Picassóról, amely természetesen szintén az író saját „szerzeménye”.

1906-ban Campalans Barcelonából Párizsba költözik, majd 1914-ben az I. világháború elől Mexikóba menekül. Párizsban megismerkedik és összeköltözik egy nála idősebb berlini nővel, aki szintén festő, és szintén szegény. Campalansnak nem volt önálló kiállítása ezen évek alatt. A fejezet végén néhány rövid szöveg is szerepel a festőtől, ezek a művészet szabadságáról szólnak: például a mai kor festője már úgy fest, ahogy a szíve diktálja, korábban pedig úgy festett, ahogy azt mások akarták. Egy másik megállapításában azt mondja, ha a képek hasonlítanak egymás-

▼

4 Juan Gris (1887–1927), eredeti nevén José Victoriano González-Pérez spanyol festő és illusztrátor volt, a kubizmus egyik alapítójának tartják. Élete nagy részét Franciaországban töltötte.

ra, nem éri meg festeni. A lényeges, hogy ha valaki lát egy képet, rögtön felismerje, hogy ez egy Picasso, egy Léger stb. Azért még zárójelben hozzáteszi, hogy ilyen Juan Gris-szel vagy Braque-val⁵ nem fordulhat elő, mert ők csak iparosok, még ha abban jók is.⁶ Az ironia egyébként is szerves részét képezi ennek a fejezetnek. Aub egyik geronai forrása – Campalans ismeretlen okok miatt tizenkét éves korában elhagyta a családi házat, és ebbe a városba költözött – arról biztosítja a szerzőt, hogy Campalans tizennégy éves korában már verseket írt, de a katalán irodalom semmit nem vesztett azzal, hogy végül festő lett. Továbbá, hogy jó fiú volt, és még jobb is lehetett volna, ha nem vette volna a fejébe, hogy állandóan borotválja a fejét higiéniai okokból. Mániákus rendszer szerint mosta a fogait, minden pozícióban huszonötször ismételte el ugyanazt a mozdulatot.⁷

A hatodik rész, amely a „Cuaderno verde” [Zöld füzet] címet viseli (mivel egy egyszerű iskolai füzetéről van szó), a főszereplő naplóját és feljegyzéseit tartalmazza, ahol is a művészet értelméről és végső céljáról filozofál, de szívesen plagizál is, például Picasso néhány aforizmáját, továbbá politikai véleményének is hangot ad. Aub/Campalans hangsúlyozza, hogy minden művészeti alkotásban a képzeteknek kitüntetett szerepe van. Az alapvetően katalánul írt szövegben német, francia és spanyol részek is bekerültek. A bejegyzésekhez konkrét évszám is tartozik.

A hetedik rész térben és időben visszatér Mexikóhoz és az 1955-ös évhez: Aub a Campalanssal folytatott két hipotetikus beszélgetését rekonstruálja. Valójában egy belső monológrol van szó, ami a szerző két énjé között zajlik. Campalans elmeséli az írónak, hogy 1934-ig egy német telepes kávébirtokán dolgozott, majd végleg leszámolt a civilizációval, és elvonult a hegyekbe az indiánokhoz. A festő – Aub kutatásai szerint –, 1956-ban halt meg, de senki nem tudta a pontos dátumot és a helyet.

A nyolcadik, utolsó fejezet pedig Campalans műveinek részletes katalógusát tartalmazza, amely nyomán jól nyomon követhető a festő művészi fejlődése. A bevezető tele van kétértelmű megjegyzésekkel: a valóság elferdítése és összefonódása a fikcióval szinte teljes. Az író 58 tételből álló katalógust közöl a kubista művész képeiről – amelyek valójában Max Aub alkotásai –, megnevezve aktuális tulajdonosaikat is, mint például Jorge Guillén, Malraux, vagy éppen Picasso. A festmények közül az egyik legtalálóbbr, a *La cabeza de Juan Gris* [Juan Gris feje] című alkotás, amely egy halom egymásra rakott könyvből áll, utalva arra, hogy semmi eredeti nincs ennek a franciaországi spanyol festőnek a műveiben. A regényben is számos negatív jelzővel illeti őt Campalans, például szégyentelen, felületes, aki

▼
5 Georges Braque (1882–1963), francia festő és szobrász, Picasso mellett a kubizmus egyik első művelője volt.

6 Max Aub: Jusep Torres Campalans. México, 1958, 115.

7 Uo., 46–47.

csak pénzre és hírnévre vágyott.⁸ Két karikatúraszerű önarckép színesíti tovább a regiszttert, az egyik címe Neptun, a másiké El sabio [A bölcs]. A katalógust, a regény állítása szerint, egy Henry Richard Town nevű ember állította össze, aki 1942-ben Dublinban kiállítást akart szervezni a művész alkotásaiból. Bár az említett mecénás házáat a háború elpusztította, a képek mégis túléltek egy bútorraktárban a háborús éveket. Hogyan jutott a képekhez Aub? Egy Londonban élő katalán frankóista hivatalnok, aki jobban szerette a nyugalmat a művészeteknél, és nem teljesen tisztázott módon kerültek a birtokába Campalans képei, tudomást szerzett szerzőnk érdeklődéséről, és eljuttatta hozzá, talán azért is, hogy kárpótolja a múltban elkövetett bűnökért (188). Az egész regényben számtalan valós szövegek között utalást találunk a szerző/festő esztétikai, vallási, politikai megnyilvánulásai révén, amelyek ismét a hihetőség érzetét növelik az olvasóban.

1960-ban látott napvilágot Aub *La verdadera historia de la muerte de Francisco Franco* [Francisco Franco halálának igaz története] című hosszú novellája. Már a címből világossá válik, hogy egy gyilkos tréfával áll szemben az olvasó, hiszen Franco még ereje és hatalma teljében van a mű publikálásának évében. A címbeli igaz történet kifejezés a valóságot hangsúlyozza ugyan, de természetesen egy alternatív/fals történelmi eseménysort olvasunk, egy ukróniát Franco haláláról. Aub azt írja meg öt tételben, hogy egy mexikói pincér, Ignacio Jurado Martínez, hogyan öli meg a spanyol diktátort 1959 júliusában csak azért, mert képtelen tovább elviselni a spanyol emigránsok már húsz éve zajló állandó, hangos vitatkozását, botrányos viselkedését és keserédes nosztalgiáját, amely lassan teljesen elűzte a mexikói törzsvendégeket abból a kávézóból, ahol dolgozott. Mindezt csak fokozza a nyelvi disszonancia: a spanyol kiejtés sokban különbözik a mexikóitól, és ez már tényleg elviselhetetlen főszereplőnk számára. Azt reméli, ha Franco meghal, akkor az emigránsok is hazamennek végre, hőn szeretett munkahelyére, a kávéházba pedig ismét visszatér a béke, a nyugalom és a régi törzsközönség. Amikor visszatér Európából, mégis azt kell tapasztalnia, hogy hiába halott a diktátor, egyre több a menekült a kávéházban. Már nincs mit tenni, inkább felmond. Aub igen szemléletesen mutatja be a két nép, a spanyol és a mexikói karaktere közötti különbséget: a mexikóiak befelé fordulnak, a spanyolok sokkal extrovertáltabbak. A mű kritikával illeti az emigránsokat is: képtelenek lezárni a múltat és integrálódni a befogadó ország társadalmába. Természetesen Franco Spanyolországában azonnal betiltották még a mű címének az említését is, mert azt tartották, hogy az elbeszélés nyílt felhívás a tábornok megölésére.⁹

▼

8 A mű kapcsán a megrévesztés akkora horderejű volt, hogy Campalans műveiből még kiállítást is rendeztek Mexikóvárosban, amelyek valójában Max Aub alkotásai voltak. Lásd ezzel kapcsolatban „A kubizmus atyja”, Magyar Szó, 1963-06-06.

9 A mű miatt 1965-ben a spanyol hatóságok megtagadták Aubtól a vízumot. Spanyolországban 1979-ben került az elbeszélés kiadásra.

Aub apokrif műveinek sorát az 1964-es *Juego de cartas* [Kártyajáték] regénnyel zárhatjuk. A művet csak 2010-ben adták ki újra, addig gyakorlatilag könyvritkaságnak számított. A cím teljesen kétértelmű, ugyanis a „carta” szó a spanyolban ugyanúgy jelenthet levelet, mint kártyalapot, a „juego” pedig gyűjteményt és játékot is. Erre a szemantikai kettősségre építi fel a művét Aub, amely már megjelenésében is egyedi: nem egy hagyományos könyvformátumról van szó, hanem a francia kártya 53 lapjáról, amelynek egyik oldalán a már elhunyt főszereplő, Máximo Ballesteros életéről, műveiről és titokzatos haláláról szóló levelek olvashatóak, a másikon pedig Jusep Torres Campalans illusztrációi találhatók. A főszereplő halálával kapcsolatban három különböző elmélet is létezik: szívrohamot kapott, öngyilkos lett, illetve a felesége ölte meg. A levelek nem kapcsolódnak egymáshoz, más-más a szerzőjük, olyan személyek, akik Ballesteros környezetéhez tartoztak: volt szeretők, fogorvosa, tanára stb. Így a mű az olvasót is játékra invitálja: az adott információfoslányokból alkossa meg a saját verzióját a főszereplőről. Szoknyapecér volt, csodás szerető vagy szexista? Egoista, sikeréhes, vagy éppen megvesztegethetetlen, szilárd jellem, netán határozatlan és befelé forduló? Egyértelmű válasz nincs, csupán narratív perspektívák sokasága, amelyek végső soron az identitás kérdését feszegetik. A mű, kritikusai szerint, nem esztétikai értékei miatt kelti fel a figyelmet, hanem a játékra épülő kísérleti prózája miatt.

A spanyol polgárháború a kortárs spanyol széppróza mai napig legtöbbet feldolgozott témája.¹⁰ Természetesen a Franco tábornok hatalomra kerülésével kialakuló politikai rendszer és a nagyon korán bevezetett szigorú cenzúra alapjaiban határozták meg, hogy a rezsim első évtizedeiben milyen jellegű művek láthatnak napvilágot a polgárháborúval kapcsolatban, főként rögtön a háborút követő időszakban. Az emigrációba kényszerült írók ugyanakkor a történesek másik aspektusát mutatják be. Ebben a vonatkozásban éppen Max Aub nevéhez fűződik az egyik legjelentősebb, a spanyol polgárháborúról megjelent regényciklus, amely *El laberinto mágico* [A mágikus útvesztő] címmel jelent meg.¹¹ A hat regény, amely 1939 és 1968 között íródott, leginkább a Benito Pérez Galdos által a Napóleon elleni függetlenségi harcokról és a XIX. századi spanyol történelem főbb eseményeiről írt *Episodios Nacionales* [Nemzeti epizódok] ciklusra, valamint John Dos Passos *U.S.A.-trilógiájára* (1937) emlékezteti az olvasót. A mozaikszerűen szerkesztett regényeknek nincs a klasszikus értelemben vett főszereplőjük, sokkal inkább egyfajta életképek. Az író szöveggént kezeli a történelmi múltat, amit a képzelet alkotóereje segítségével változtat saját tapasztalattá: alternatív történelem a hivatalos

▼

10. A témáról bővebben lásd Csikós Zsuzsanna: „A spanyol polgárháború traumája a kortárs spanyol szépprózában”, *Mediterrán Világ*, 39–40, 78–89.

11. A ciklus darabjai: *Campo cerrado* [Zárt mező], *Campo de sangre* [Vérmező], *Campo abierto* [Nyílt mező], *Campo del moro* [A mór mezeje], *Campo francés* [Francia mező], *Campo de los almendros* [A mandulafák mezeje].

változattal szemben. Az első kötetekben a háború kitörésére és a fontosabb eseményeire fókuszál, az utolsó kettőben pedig a köztársaság védelmezőinek végzetes sorsára. Aub a sorozattal is hű kívánt maradni a II. Spanyol Köztársaság eszméihez, így tisztelegni előtte és a kollektív emlékezet számára megőrizni. Ez utóbbira utal az is, hogy csaknem harminc éven keresztül jelentek meg a sorozat egyes darabjai.

Aub számos novelláskötete közül megemlíthetjük az 1944-ben megjelent, és kicsit ellentmondásos címet viselő, *No son cuentos* [Nem novellák], az 1955-ben kiadott *Ciertos cuentos* [Bizonyos novellák], az 1956-os, krimiparódiaként íródott *Crímenes ejemplares y otros* [Példás bűntények és egyébek] és az 1959-es *Cuentos mexicanos* [Mexikói novellák], *El zopilote y otros cuentos mexicanos* [A zopilote és egyéb mexikói novellák, 1964], *Historias de mala muerte* [Jelentéktelen történetek, 1965], *Últimos cuentos de la guerra de España* [A spanyolországi háború utolsó novellái, 1969] és a *Los pies por delante y otros cuentos* [Lábfejek felfelé és más novellák, 1975] köteteket. A fenti címekből kiderül, hogy tematikailag Aub elbeszélései három csoportra oszthatóak: a polgárháborúról szólóakra, a száműzetéssel foglalkozóakra és azokra, amelyek a mexikói valóságot mutatják be. Például az „Enero sin nombre” [Névtelen január] című novellájának narrátora egy fa, aki végigélte a polgárháború miatt menekülni kényszerülő lakosság exodusát, míg nem a bombázás a fát is súlyosan megsemmisítette. A magyarul is megjelent „Végjáték” („El remate”) című elbeszélés számos önéletrajzi vonatkozást tartalmaz, és az emigráció szülte gyökértelenség, a sehová nem tartozás problémáját feszegeti, ami különösen nehéz egy író számára. „A maiak közül senki sem olvasott semmit tőlem, a nevemet sem tudják. Van valami fogalmuk – már egyiknek – azokról, akik 1936 előtt publikáltak. De mi, a többiek, megrohadtunk, eltűntünk. Mert persze Mexikóban is senkik vagyunk” – mondja az elbeszélés egyik főszereplője, egy Mexikóban élő spanyol író, aki sok-sok év után találkozik egy volt író társával, aki Franciaországban él, szintén száműzetésben.¹²

A mexikói témájú elbeszélései erős társadalmi-politikai háttérrel rendelkeznek, és meglevenednek bennük a XX. század első felének fontos mexikói történelmi alakjai is. A főbb témák a mexikói forradalom utáni valóságból kerülnek ki: a sikertelen agrárreform, a korrupció, a vidéki elvándorlás, a gyökértelenség, az elnyomás, a bűnözés és az erőszak. Aub szoros személyes kapcsolatban állt a korszak legjelentősebb mexikói íróival, gondolkodóival – többek között Juan Rulfo, José Revueltas, Martín Luis Guzmán, Agustín Yáñez, José Vasconcelos, Octavio Paz –, és ez a tényező nagyban segítette a mexikói témák hiteles feldolgozását, a mexikói kulturális identitás lényegének a megragadását. Ez utóbbinak a legfontosabb elemei az aubi elbeszélésekben például az élettel szembeni közöny és a halál

12. XX. századi spanyol novellák, *Modern Dekameron* (Budapest: Noran Libro, 2011), 233.

jelentéktelensége, a fizikai és a verbális abúzus, a harag és az erőszak, mindez sok esetben egy jó adag fekete humorral vegyítve.

Jogosan merül fel a kérdés: mennyire ismerte, ismerhette vagy ismeri a magyar irodalomkritika és az olvasó a spanyol író? Műveit szinte alig, hiszen magyar nyelvre alig fordítottak le tőle. Ha kronológiai sorrendben haladunk, akkor először 1961-ben az *Élet és Irodalom* hasábjain merült fel a neve, éppen a Jusep Torres Campalans kapcsán. Később viszonylag nagy sajtóvisszhangot kapott az a mexikói „fantom” kiállítás, amit Campalans műveiből szerveztek, és ahol tulajdonképpen Aub saját képzőművészeti alkotásait lehetett megtekinteni.¹³ Az 1970-es Világirodalmi lexikonban egy rövid szócikk olvasható róla. 1972-ben az *Élet és Irodalom*ban megjelent cikk, amelynek témája a spanyol szellemi élet elnyomása: a szerző röviden ismerteti Max Aub életrajzát, utal a író spanyolországi útjának negatív tapasztalataira, majd cikkét azzal zárja, hogy „[...] ma is a hazájuktól évtizedek óta elszakadt írók jelentik a spanyol irodalmat”.¹⁴ A *Filmvilág* 1987/1-es száma közli Max Aub visszaemlékezését André Malrauxról. Aub kapcsán a cikk a bevezetőben leszögezi, hogy a Magyarországon teljesen ismeretlen német származású író a modern spanyol próza egyik legjelentősebb alakja.¹⁵ 1990-ben szintén a *Filmvilág*, folytatásokban közölt részleteket Max Aub befejezetlen, de 1985-ben posztumusz kiadásra került munkájából – *Conversaciones con Buñuel* [Beszélgetések Buñuellel] –.¹⁶ Az első részben az író magát Buñuelt kérdezi, a második részben Rafael Alberti (1902–1999), az 1927-es nemzedék kiváló költője (aki szintén emigrált a polgárháborút követően), a harmadikban pedig Fernando Rey (1917–1994) színész – Buñuel *Tristana* című filmjének egyik főszereplője – valának a filmrendezőről Aubnak.¹⁷

Ki is volt hát Max Aub? Francia–német származású spanyol-mexikói állampolgár, szocialista, köztársaságpárti, hontalan, menekült író: nem csoda, hogy annyit foglalkozott az identitás kérdésével, de tette ezt úgy, hogy közben játszott és játékra hívta az olvasóit is. Olyan történész, aki létező és apokrif személyek életrajzát írta meg, olyan elbeszélő, aki a fikción keresztül mutatta meg a valóságot. Ebben a cikkben hihetetlenül gazdag irodalmi pályájának csak egy kis szeletét érintettük, versei, drámái, cikkei, esszéi, novellái még bemutatásra várnak.

▼
13 Lásd például Bajomi Lázár Endre: „J.T.C. avagy a piktor, aki nem létezik, de előkerült...”, *Ország-Világ*, 1961.04.26; „A kubizmus atyja”, *Észak-Magyarország*, 1963.07.07.

14 Molnár Gergely: „Szellemi inkvizíció Spanyolországban”, *Élet és Irodalom*, 1972.11.11.

15 Max Aub: „Malraux Corneille-t szavalt”, *Filmvilág*, 1987/1, 24–26.

16 Eredetileg ezt a művet is apokrif módon akarta Aub megírni, de csak az első rész készült el.

17 Max Aub: „A koitusz és a bűn egész életemben ugyanazt jelentette. Beszélgetések Buñuellel” (1. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/10, 42–52; „Sértődjön meg mindenki! Beszélgetések Buñuelről – Rafael Alberti” (2. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/11, 40–50; „Sértődjön meg mindenki! Beszélgetések Buñuelről” (3. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/12, 40–46.